

DOMÁCÍ PŘÍPRAVA NA BIOLOGICKOU OLYMPIÁDU

(nepovinné; možné zpracovat i v přírodovědném kroužku)

I. Sestav fotografii z „puzzle“ našeho méně známého ptáka

Vystříhni co nejpřesněji 24 částí fotografie jednoho z našich méně známých ptáků, **sestav** jeho **fotografii** a obrázek nalep na zvláštní list papíru formátu A4. Puzzle je na poslední stránce tohoto souboru.

Zjisti další informace o ptáčích na fotografii „puzzle“.

- české název druhu : .....
- latinský název druhu : .....
- zařazení do řádu : .....
- projev pohlavní dvoutvárnosti : .....
- životní prostředí (výskyt) : .....
- potrava : .....
- přizpůsobení k získávání potravy : .....
- .....
- výskyt na území ČR : stálý - potulný - tažný - částečně tažný

II. Pokus a pozorování - ptačí vejce

Samice ptáků snášejí vajíčka chráněná pevnou skořápkou. Vajíčka různých druhů ptáků se liší nejen zbarvením a velikostí, ale i tvarem. Vajíčka díky svému tvaru obdivuhodně snášejí i velký vnější tlak při sezení rodičů na vejcích.

A. Prozkoumej tvar vejce kura domácího.

Postup : Polož syrové vajíčko opatrně na rovnou podlahu nebo koberec s nízkým vlasem a lehkým postrčením jej uveď do pohybu. Pozoruj, jak se vajíčko při „kutálení“ chová. „Kutálej“ vejce nejméně 2x. Potom otoč vajíčko o 180° a pokus znovu několikrát opakuji. Totéž proved' pro srovnání s kulatým míčkem.

- Popiš dráhu pohybu kulatého míčku a vajíčka po rovném podkladu (můžeš i zakreslit).
- Pokus se vysvětlit, proč je slepičí vajíčko na jednom pólu tupěji zakončené a na druhém je špičatější. Jaký význam má tvar vajíčka pro ptáky hnízdící na zemi nebo na skalních římsách ? (Vycházej z pozorování a srovnání s míčkem).

B. Ochranné obaly vejce kura domácího

Postup : Pozorně si prohlédni povrch skořápky vejce lupou. Změř a zaznamenej délku a šířku vejce, nejlépe posuvným měřidlem. Potom vlož vejce na 24 hodin do sklenice a celé zalij neředěným octem (8% roztok kyseliny octové). Pozoruj změny, které během 24 hodin na povrchu vajíčka nastávají. Po skončení pokusu vyjmi opatrně lžící vajíčko z octa a opláchni vodou.

- Proč je skořápka vajíčka jemně pórovitá ?
- Popiš, jaké jevy jsi pozoroval na povrchu skořápky během pokusu a jak se změnil povrch vajíčka po ukončení pokusu.

Biologická olympiáda, 44. ročník 2009/2010, kat. C, D

- Zjisti z literatury, z které chemické látky je skořápka vajíčka vytvořena ?
název chemické látky : ..... (chem. vzorec : .....)
- Jaké vlastnosti má povrch vajíčka po skončení pokusu? Co drží vnitřní tekutý obsah vejce, aby se neroztekla ?
- Srovnaj velikost a tvar vejce před pokusem a po pokusu. Pokus se vysvětlit, co způsobilo změnu velikosti vejce. (Nevíš-li, snad ti napoví toto. Propíchni v umývadle jehlou „vejce“.)
  - a) rozměry vejce před pokusem :   délka ..... mm,   šířka ..... mm
  - b) rozměry vejce po pokusu :   délka ..... mm,   šířka ..... mm
- Kolik vrstev ochranných obalů mají vajíčka ptáků a z čeho jsou vytvořeny ?
- Které látky mohou z vnějšího prostředí prostupovat skrz ochranné obaly k vyvíjejícímu se zárodku? Která látka je odstraňována ven z vajíčka během vývoje zárodku ?
  - a) dovnitř vajíčka proniká .....
  - b) ven z vajíčka uniká .....

III. Odlišnosti ve stavbě nohou vodních ptáků

Nohy různých druhů jsou často velmi odlišně utvářené. Také ptáci využívající nohy k podobným činnostem v téže prostředí mohou mít nohy odlišně utvářeny. Vodní ptáci mají nohy přizpůsobeny k plavání nebo veslování po vodní hladině.

Vyhledej a zjisti z literatury (atlas ptáků), jak se liší utváření nohou u vybrané čtveřice vodních ptáků (každý pták patří do jiného řádu). Všiměj si nejen prstů, ale zejména uspořádání plovacích blan mezi prsty nebo tvaru plovacích lemů okolo prstů.

Načrtni zjednodušený **schematický obrázek nohou** těchto vodních ptáků :

labuť velká
(vrubozobí)

kormorán velký
(veslonozí)

lyska černá
(krátkokřídle)

potápka malá
(potápky)

IV. Vyhledej odpovědi

„Statistika nuda je, má však cenné údaje. Neklesejte na myslí ona vám to vyčíslí.“ Totéž ovšem neplatí pro vědu o ptácích – ornitologii. Zkoumáte-li zejména chování ptáků, rozhodně se nudit nebudete. Samozřejmě existují „nudné“ popisy vzhledu ptáků, ale zkuste nalézt odpovědi na následující otázky a nudit byste se neměli. Doporučujeme publikaci Bouchner, M. (1997): Ptáci bez hranic. Granit, Praha. Pokud ji neseženeš, nejdeš odpovědi i v jiných knihách o ptácích.

- Po žlutě zelené často zůstávají rozhrabaná mraveniště mravenců lesních. Jsou to stopy po jejich hodech, kdy požívá mravence. Žluna však také mravence chytá a potírá si jimi své

Biologická olympiáda, 44. ročník 2009/2010, kat. C, D

peří nebo se nechá záměrně postříkavat od podrážděných mravenců kyselinou mravenčí. Totéž provádí u mravenišť i krkavcovití ptáci. Jaký význam má toto „podivné“ chování?

- Zjistí, jakým způsobem vybírá žluna z mraveniště mravence a dřevokazný hmyz z úzkých škvír v kmenech stromů?
- Zvláštností mezi pěvci je pták roku 2009 skorec vodní. Proč dostal druhové jméno vodní ?
- Ne všechna mláďata ptáků jsou tak bezbranná ve svých hnízdech před predátory, jak se všeobecně domníváme. Velmi účinně se brání mláďata dudka chocholátého. Zjistí, v čem spočívá jejich obrana.
- Zajímavým způsobem chrání svá hnízda čejka chocholátá, kulík říční i jiní ptáci. Jak chrání tyto ptáci svá hnízda před toulavými psy (i lidmi)?
- Některé roky se u nás objevují hejna brkoslavů severních. V kterém ročním období je můžeme pozorovat ? Proč se neobjevují pravidelně, ale jen některé roky?
- Pěvci řuhýci bývají lidově označováni jako masojídci. Jak toto označení vzniklo?
- Tok samečků (= kohoutků) tetřívka obecného probíhá společně na tokaništi. Jak se vůči sobě chovají na tokaništi kohoutci těchto ptáků? Jak poznají samičky, který ze samečků je nejsilnější a předá potomkům nejlepší genetický materiál?
- Některé druhy ptáků jsou polygamní. Jak se polygamie projevuje?
- Na přítomnost dravců a sov mohou upozornit jejich vývržky. Z čeho a kde ptáci vývržky vytvářejí ? Zjistí, jak se svým obsahem liší vývržky sov a dravců.
- U většiny ptáků je více nebo méně nápadná pohlavní dvoutvárnost. Zjistí, jak se odlišují samec od samice u kosa černého, pěnkavy obecné, poštolky obecné, žluny zelené, kachny divoké, ...
- Kachny se rozlišují na plovavé (např. čírka) a potápivé (např. polák). Jak lze podle siluety kachny na vodní hladině odlišit kachnu plovavou od potápivé?
- Co je příčinou toho, že mláďata v hnízdě sovy pálené jsou různě velká a mláďata u kachny divoké jsou všechna stejná?

V. Dokážeš rozeznávat hlasy ptáků?

Zaposlouchej se do hlasů alespoň některých našich ptáků a zjistíš, že není tak obtížné se naučit je rozlišovat.

Z internetových stránek www.biologickaolympiada.cz si stáhni do svého počítače prezentaci hlasů a obrázků několika našich ptáků a zkus si hlasy zapamatovat. Prezentace „hlasy-ptaku.ppt“ je zkomprimovaná, a proto je třeba nejdříve zadat „Extrahovat vše a spustit“.

V prezentaci jsou například tyto ptáci - drozd zpěvný, kachna divoká, křepelka polní, kukačka obecná, puštík obecný, skřivan polní, sojka obecná, vlaštovka obecná, , výr velký,... (16 druhů).

VI. Poznávání ptáků podle vzhledu.

Jak jsi již z předchozího textu poznal, je letošní ročník biologické olympiády zaměřen na ptáky vyskytující se na území České republiky. Základem přípravy je dobře poznat vybrané druhy ptáků (podle seznamu v zadání BiO pro rok 2009/2010).

Začni třeba tak, že si vytvoříš vlastní databázi obrázků (fotografií) našich ptáků a naučíš se je poznávat podle jejich vzhledu. Nezapomeň, že existuje pohlavní dvoutvárnost. Pro srovnání si můžeš z internetových stránek www.biologickaolympiada.cz stáhnout již hotové databáze.

Vystřihni všechny čtverce a slož obrázek ptáka.

